

Laisvės klausimas, kuriam skirti šie Tautosakos darbai, buvo perimtas iš akademinio eksperimentinio 11-ojo Prigimtinės kultūros seminaro. Ne vienam autoriui šis klausimas buvo lyg iššūkis, atrodė per daug bendras, per daug abstraktus tai medžiagai, kurią yra įpratę tirti folkloristai ir etnologai. Tačiau į savo šaltinius pažvelgus kartu su filosofais, istorikais, literatūrologais, menotyrininkais, atsivėrė tiek naujų priegių, kad mielai tęstume laisvės klausimą per kelis tomus. Tai rodo, kad be laisvės dėmens jokia kultūra, net ir laikoma tradicine, nebūtų sau pakankama.

Žurnalas pradedamas seminaro dalyvių palaikiusiu ir drąsinusiu Viktorijos Daujotytės-Pakerienės tekstu, bandančiu punktyru nužymėti laisvės problemikos lauką. Šiuo tomu, kaip matysite, apeita tik jo dalis.

Plėtojamos trys laisvės potemės. Pirmąją susitelkiama į kasdienes laikysenas, būsenas klausiant, kiek ir kaip jose gali pasirodyti asmens laisvė ir orumas. Grįžtama prie matytų laisvų žmonių, bandant suvokti, kuo remiasi pirminė intuicija dėl jų laisvumo. Siejamos vieno klausimo straipsnių autorės eina skirtingais keliais. Literatūrologė V. Daujotytė-Pakerienė kalba apie tyliąsias būsenas, rasdama jas tautosakoje ir literatūros klasikoje, taip pat prisimindama matytas vaikystės aplinkoje. Žymėdama tylaus, lyg tuščio sėdėjimo, žiūrėjimo į nieką paradigmą, atskleidžia tokių akimirkų turiningumą ir jų būtinybę kultūrai ir kūrybai. Filosofė Jurga Jonutytė grįžta prie įsiminusių trijų žmonių gyvenimų, siejamų tarsi-neturto ir tarsi-atskirties vaizdinio. Apmąstydamą jų gyvenimą anapus stokos ir pertekliaus sąvokų, atskleidžia juos kaip sąmoningai nesirinktos ir nesiektos, bet akivaizdžiai pasiektos laisvės atvejus. Etnologė Giedrė Šmitienė aprašo lengvą artimai pažintos kaimo moters sąmonę, atskleidžiamą laisvumo galimybes pasyvumo plotmėje. Menotyrininkė, fotografijos istorikė Margarita Matulytė, priimdama iššūkį, kelia kraštotyrynėse fotografijose užfiksuotų žmonių laisvės ir orumo klausimą. Bandydama prasiskverbti pro fotografijos paviršių formuluoja metodologines tokio tyrimo prielaidas.

Antroji tomo potėmė skirta kūrybos laisvei. Skelbiamos publikacijos ją atidengia dvejose kiek netikėtose srityse. Menotyrininkė ir istorikė Skaidrė Urbonienė, žvelgdama į XIX a. pabaigos ir XX a. pirmosios pusės dievdirbystę, klausia, kiek dievdirbį galima matyti kaip laisvą kūrėją bei kas ir kodėl riboja jo kūrybinę laisvę. Istorikas Rimoydas Laužikas nagrinėja tradicijos ir kūrybos laisvės santykį Lietuvos gastronomijoje. Sekdamas receptų kaitą XVII–XIX amžiuje Lietuvoje rašytose virėjų knygoje

autorius parodo, kaip kūrybos laisvė yra negalima be tradicijos išmanymo ir kartu kaip kūryba užtikrina tradicijos gyvybingumą.

Žmogaus prigimtinės laisvės nuolat susiduria su skirtingais nelaisvės būdais. Okupacija, neigdama laisvę, sudaro išskirtines sąlygas suvokti jos vertę. XX a. pradžios savanorių kovas ir partizanų pokarį galima matyti kaip prigimtinės kultūros išbandymus. Ir tai yra trečioji šiame tome plėtojama potėmė. Vykinto Vaitkevičiaus ir Algimanto Stalilionio straipsnis skirtas kariuomenės savanoriams, stojusiems į kovą už Lietuvos laisvę 1918 metais. Remiantis naujai surinktomis rašytinėmis ir sakininėmis žiniomis iš Pumpėnų valsčiaus, rekonstruojamos savanorių kovos intencijos ir motyvai. Aistės Petrauskienės straipsnis skirtas pokario partizanų kovoms. Remdamasi Dovydo Fainhauzo pagrindžio valstybės teoriniu modeliu, autorė pagrindžia naują partizaninio karo interpretaciją – Lietuvos partizanų pagrindžio valstybę. Ši naujos kartos istorikė savo darbuose susitelkia ne tik prie partizanų kovos už laisvę, bet ir prie šios kovos pasakojimo reikšmės jaunajai kartai, šiandien dar tik brandinančiai istorijos ir kovos už laisvę suvokimą. Potėmė užsklendžiama kontraversišku Algio Mickūno tekstu apie partizano sąmonę. Pradėdamas atvėrimu istorinės situacijos, kada priešinant okupacijai pasirenkama trauktis į mišką, filosofas atskleidžia partizano sąmonės universalumą. Šiai sąmonei būdinga klausti dėl esamos padėties ir prisiminti atsakomybę. Esame pripratę prie sakininės istorijos tyrimų, kur vienas šalia kito sugula skirtingi pasakojimai – stribo, partizano, saugumiečio, disidento, ir kiekvienas liudija savo motyvus. Filosofas atmeta situatyvistinę logiką, sukyla prieš amžiną teisinimą aplinkybėmis, iškeldamas laisvės, žmogiškumo ir atsakomybės neišskiriamumą. A. Mickūno mąstymas gali pasirodyti per daug išgrynintas, bet kartu jis verčia nepatogiai suvokti, kiek gajus yra šiandienos polinkis nevadinti dalykų tikraisiais vardais.

Šaltinių publikacijų skiltyje – devyni Kazimieros Kairiūkštytės-Galaunienės laišakai iš Archangelsko srities Jercevo lagerio. Šie laišakai atrinkti iš didelio tremties fondo, leidusio suvokti, kaip paradoksaliai lageris gali tapti intensyviausio laisvės jautimo ir jos vertės saugojimo vieta.

Iprastame Tautosakos darbų „Sukakčių“ skyrelyje Kazio Bradūno 100-osioms gimimo metinėms skirtas Konstanto Algirdo Aleksyno vos ne detektyvinis tyrimas apie vieno romano autorystę. Su aštuoniasdešimtuosiu gimtadieniu Dainius Razauskas sveikina žymią filologę, semiotikę, balkanistę, Lietuvos baltistų bičiulę Tatjaną Ciojan. Algirdo Juliaus Greimo šimtmetį pažymi Dainius Vaitkevičienės straipsnis. Autorė intriguoja susekdama A. J. Greimo mitologinių tyrimų ištakas, išryškindama jų pirmines intencijas ir siekius, leidžia susidaryti tyrimų visumos vaizdą. Šiam jubiliejui skirta ir trijų laiškų publikacija. A. J. Greimo laišakai, kuriuose iškeliamas ir ginamas vidinis žmogaus poreikis laisvai mąstyti, dar kartą grąžina mus prie šio tomo temos.